

AJNŠTAJNOVA
DEVOJKA

FILIP SINGTON

Prevela
Eli Gilić

Laguna

Naslov originala

Philip Sington

THE EINSTEIN GIRL

Copyright © Philip Sington 2009

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno Uti i Leu

„A onaj ko ne može da živi u zajednici ili kome ništa nije potrebno jer je sam sebi dovoljan, nije deo države, te je ili zver ili bog.“

Aristotel, Politika

„Svi smo se složili da je vaša teorija luda. Ali ne možemo da se složimo da li je dovoljno luda da bi mogla da bude tačna.“

Nils Bor, Odgovor prezentaciji Volfganga Paulija

Cirih, 18. oktobar

Najdraža Elizabet,

U ovom paketu nalazi se rukopis knjige koji sam konačno završio onog dana kada si došla da se oprostiš.

Zovem ga knjigom, iako nije ništa više od hrpe papira koji nemaju čak ni naslov. Niti će se to promeniti dok sam živ. Ne usuđujem se da potražim izdavača iz razloga koje ćeš shvatiti pre nego što stigneš do kraja. Ipak, zovem je svojom knjigom. Ne iz taštine, već zato što je teško odrediti trenutak kada knjiga postaje knjiga, baš kao što je teško odrediti i trenutak kada sled muzičkih nota postaje melodija. Potreban je um da se shvati njen karakter, baš kao što je potreban um da se razlikuje melodija.

Zamoliću te da je poneseš sa sobom kada odeš. Znam iz iskustva kakav te dug put očekuje i nadam se da će priča moći, bar na neko vreme, da ti odvрати pažnju od klopanja točkova, ustajalog vazduha i dosadne nametljivosti činovnika. Drugim rečima, nadam se da ću skratiti vreme i razdaljinu kako bismo ostali bliži jedno drugom.

Takođe se nadam da će te moja knjiga pripremiti za tvoj poduhvat u Berlinu. Ima toliko toga što je već trebalo da

ti kažem. Ali saznao sam da se istina slobodnije izgovara u fikciji, možda samo zato što se tamo ne očekuje niti zahteva. Lako možeš da je prerušiš tako da je prepoznaju mnogo kasnije kada priča i likovi izblede u tami.

Imam još jednu nadu, sebičniju od drugih: da ćeš mi dati mišljenje o naslovu kada je pročitаш. Ako ostavim to pitanje nerešenim, izabraće naslov tek nakon moje smrti. A to ne bih voleo. Mada, budući da ću biti mrtav, neću moći ništa da volim ili mrzim.

Ali to je tek za kraj tvog putovanja. Zasad će ova knjiga ostati bezimena, što je možda i najsigurnije u ovo doba straha i prevrata.

Bezimena

Prvo poglavlje

Berlin, maj 1933.

Dve nedelje nakon nestanka njenog verenika, Alma Zigel uputila se kroz gužvu uzavrelog grada do istočnih distrikta, kako bi pogledala fotografije bezimernih mrtvaca. One su poređane u staklenim vitrinama u hodniku policijske stanice, a ispod svake nalazi se papir s obaveštenjem o mestu i datumu pronalaska tela: đubrište na Dancigerštraseu, 24. januar; javni toalet na stanici Anhalter, 7. februar; kanal Landver kod mosta Kotbuser, 15. april. U hodniku je bila gužva. Ljudi dolaze u policijsku stanicu iz različitih razloga: da se prijave u odseku za strance, da traže vizu, da potraže izgubljene stvari ili da prijave krađu. Usredsređeni i užurbani, gurali su je u prolazu nijednom ne zastavši da pogledaju redove ukočenih lica koja zure u njih iza stakla.

Njen stari prijatelj Robert zahtevao je da pođe s njom. On ju je upoznao s Martinom Kiršom. Njih dvojica su kolege u psihijatrijskoj klinici Šerite i Robert je nesumnjivo smatrao da mu je dužnost da joj pomogne. U svakom slučaju, uveravao ju je da je poseta policijskoj stanici puka formalnost. Lice njenog verenika verovatno neće biti među onima u vitrinama. Ona su

pripadala radnicima, emigrantima, služavkama i „radnicama“ – čime je verovatno mislio na prostitutke. Čovek na Martinovom položaju, doktor psihijatrije, ne kreće se u takvom društvu. Ispostavilo se da je tako. Kruti beli okovratnici profesionalnog staleža retko su se nalazili oko vrata bezimernih mrtvaca. Njihove košulje imale su otvorene tamne kragne kako se ne bi videla prljavština. Postojalo je nešto grubo u njima, izvesna istrošenost koja se ne odnosi samo na odeću.

Fotografisali su ih na licu mesta, prevrnuti na leđa kada je to bilo potrebno, osvetljene bleskom magnezijuma, zapanjujuće bele kože naspram crnih senki bez dna. Gravitacija im je povlačila obraze i kosu zbog čega su mnogi izgledali kao da gledaju u oluju, škiljeći ili polusklopljenih očiju i otvorenih usta kao da se bore za poslednji dah. Od početka godine nađeno ih je više od stotinu u raznim delovima Berlina.

Bili su izloženi samo zbog identifikacije. Listovi papira nisu pravili razliku između nerešenih ubistava, samoubistava i smrti od elemenata – mada je razlika ponekad bila očigledna: mlaz krvi koji curi niz muško lice, kožni remen uvijen oko izvijenog vrata žene. Najgori su bili davljenici: pokriveni muljem, naduvene i ispucale kože kao da su sami sebe izjeli do smrti. Leševi su držali u mrtvačnici nekoliko nedelja pre nego što bi ih se rešili. Zapravo, većina neimenovanih već je prestala da postoji u svakom fizičkom smislu. Sve što je ostalo od njih – jedini dokaz da su ikada postojali – bile su policijske fotografije izložene u hodniku. Čak je i ta obzirnost bila privremena. Posle nekoliko meseci će ih skinuti i staviti u arhivu u podrumu, gde ih niko više neće videti.

Alma je donela fotografiju: Martin je izgledao neuobičajeno otmeno u trodelnom odelu, s kosom malo dužom nego inače koja mu je neukrotivo padala na čelo. Osmehivao se i škiljio zato što je gledao u svetlost. Policajci su pogledali fotografiju i rekli da ga ranije nikada nisu videli.

„On nosi naočare“, dodala je. „Za čitanje.“ Ali oni su i dalje odmahivali glavom.

Vraćala se na svakih nekoliko dana, sama. Policajci su navikli na nju i osmehnuli bi joj se kada bi ušla. S njenim zlatnoplavim uvojcima i lepim prčastim nosom, strukiranim blejzerima i ešarpama na tufne nije bila poput žena s kojima su navikli da imaju posla. Sve na njoj odisalo je stilom: njena koža, vitke noge i nežni članci, uspravno držanje, melodično zveckanje potpetica. Svaki put bi je pratili do vitrina. Ponekad bi joj davali da pogleda fotografije koje još nisu izložene jer su čekale tačnu birokratsku oznaku. Pokazivali su joj i fotografije koje su uglavnom smatrali neprikladnim za javno izlaganje: tela presečena nadvoje na železničkoj pruzi, ugljenisana u požaru ili koja leže u plitkim grobovima i osmehuju se kroz raspadnuto meso.

„Ove nisu lepe“, rekli bi, otvarajući dosije. Onda bi je pomno posmatrali dok su tamne zgrušane forme dobijale oblik pred njenim očima. Postajale su kost i koža, postepeno poprimajući ljudski oblik. Iako su se trudili da deluju uzdržano, činilo joj se da uživaju u tome da joj pokazuju te strahote, kao što zavodnici uživaju u kvarenju nevinih. Bilo je drugarstva u tome što ne okreću glavu kada se suoče s krajnostima telesnog propadanja. Možda im se svidelo da gledaju kako se tetura na svom društvenom pijedestalu. Bili su spremni da joj izađu u susret zato što je saučesnik u sopstvenoj degradaciji i što se iznova vraća, kao da zadovoljava neki neutaživi apetit.

Jedan stariji narednik imao je sjajan gladak ožiljak na obrazu i poluzatvoren kapak. „Zašto mislite da je vaš doktor Kirš mrtav?“, pitao ju je jednog dana dok su stajali ispred kabineta.

Slike su bile ispremeštane od Almine poslednje posete. Bio joj je potreban trenutak da se snađe. Jedna davljenica premeštena je u donji red kao da ju je povukla sopstvena težina, a u gornjem redu ostala je praznina.

„Trebalo je da se venčamo“, odgovorila je.

„Znam, frolajn, ali da li je nešto rekao? Nešto što bi moglo da predstavlja upozorenje? Recimo, da li je imao neprijatelje?“

Alma je odmahнула glavom. Imala je određeno mišljenje o tome, zasnovano na intuiciji, koje nije mogla da objasni. Radilo se o jednom Martinovom pacijentu, mladoj Slovenki. Slučaj se nedeljama povlačio po novinama i izazivao sumorna nagađanja. Fotografisali su Kirša i pisali o njemu budući da je bio njen doktor, što je Alma tada pozdravila. Ali Martin je počeo da se menja. Činilo se da slučaj deluje na njega poput droge. Bio je opčinjen, zatrovan. Robert se žalio na njegovu uzdržanost i tajanstvenost. Nagovestio je da je posredi opsednutost. Više nije bio Martin koga su Alma i ostali poznavali.

Njegovi nadređeni nisu hteli da pričaju o slučaju. Nisu znali da li on ima veze s Martinovim nestankom. Bili su ljubazni, ali nisu hteli da pomognu, kao da kriju neku profesionalnu sramotu. Međutim, njihova smirenost ukazivala je na to da veruju da je Martin svojevolumeno nestao. Ili da nemaju nameru da istražuju ako je postao žrtva nekog zločina – pogrešne ulične pljačke, otmice ili ubistva.

Martin je iznajmio stan u Šenhauzer aleu, dva i po kilometra od bolnice. Alma nije često odlazila tamo – samo je jednom nakratko ušla – ali znala je da to nije pristojno susedstvo. Na severu se nalazio Pankov, a na jugu otrcani noćni barovi raštrkani poput osipa oko stanice Aleksanderplac. On joj je objasnio da je taj kvart jeftin i da mu odgovara zbog blizine posla. Ali oklevao je kada mu je našla primereniji smeštaj zapadno od Šarlotenburga.

„Navikao sam se na ovo staro mesto. Osim toga, u čemu je svrha kad ćemo se sledeće godine odseliti iz grada?“

Njegovo oklevanje pripisala je lenjosti i neobaziranju na izgled svojstvenom neženjama. Njemu je samo trebalo mesto za knjige i mir kako bi mogao da radi. Bila je primorana da posumnja u taj zaključak posle njegovog nestanka. Upitala se da

li je istina ono što su ljudi pričali: da u ovom delu grada postoje primamljive stvari kojih ona nije svesna.

Njeni roditelji nisu shvatali zašto se još trudi. Što se njih tiče, što pre zaboravi na Kirša – to bolje. Zakupili su kuću na Baltiku preko leta i zahtevali od nje da im se pridruži. Alma je prihvatila posao recepcionarke sa skraćenim radnim vremenom samo da bi prestali da je nagovaraju.

Posle posla sela bi u voz koji je jurio ulicama u visini krova, zaranjao u tunele i prolazio toliko blizu stambenih zgrada da je mogla da vidi kako joj odraz igra po prozorskim oknima. Išla je putem kojim je išao njen verenik, rešena da vidi grad njegovim očima. Iz voza je mogla da vidi stvari koje su bile nevidljive pešaku: usamljeno trešnjino drvo koje cveta u dvorištu, decu kako se kupaju u limenom koritu, mladu devojku koja kači tirkiznu haljinu na balkonu stambene zgrade. Železnica je delom predstavljala skalpel, a delom filmsku kameru; ona je secirala grad i snimala njegove skrivene radnje brzinom od pedeset kadrova u sekundi. U vozu se osećala manje usamljenom, kao da čin putovanja vraća časovnik unazad i približava je budućnosti koju je izgubila.

Ponekad bi se tramvajem vozila od Aleksanderplaca do mesta koja je ranije znala samo po imenu – emigrantskih kvartova koji su zvanično nezanimljivi posetiocima. Prestonica je postala veća i neurednija posle rata. Raširila se preko polja i šuma, a radnička klasa povećala se brojnim pridošlicama s istoka: Rusima i Poljacima, Ciganima i Jevrejima. Više nije bila pravi nemački grad u poređenju s drugim nemačkim gradovima; tako je njen otac govorio.

Alma je posmatrala nepoznate ulice ispunjene opreznim prolaznicima, pokrivenim pijacama i hramovima, opsednuta mišlju da je njen verenik znao ta mesta i da ga tu možda još poznaju. Jednom ga je ugledala ispred izloga radnje, nagnutog da pripali cigaretu. Izašla je iz tramvaja i prešla ulicu pre nego što je shvatila da je pogrešila.

„Izvinite, pomislila sam...“

Neznanac joj se osmehnuo, podigao šešir i odgovorio nešto na jeziku koji nije razumela.

Alma je otišla u Prusku državnu biblioteku da čita stare novinske članke. Grupa revnosnih mladih studenata u blejzerima pomagala je u premeštanju knjiga s polica. Gurali su kolica kroz hodnike, glasno pričali i šalili se. Berlin može da se pohvali s desetak dnevnih novina. Alma je otišla u odeljenje periodike i listala stranice, udisala masni i neprijatni miris novinske hartije dok su joj prsti i dlanovi polako postajali crni. U tom nagađanju se sigurno nalazi i neka trunka istine, neko predskazanje njene lične nesreće.

Martinova pacijentkinja pronađena je u šumi blizu Potsdama, dvadeset kilometara jugozapadno od grada. Našla su je dvojica dečaka na biciklima. Njihova fotografija objavljena je u *Berliner morgenpostu*: Hans i Ernst Vajze ukočeno su stajali pored svojih bicikala i zurili u objektiv. Izašli su rano tog subotnjeg jutra u kasnom oktobru s namerom da odu u gradić Kaput zato što su čuli da tamo živi čuveni Albert Ajnštajn i da često vesla na jezeru. Ali izgubili su se zbog magle. Na kraju je mlađi dečak primetio da nešto leži na obali.

Članak je počinjao: DOŠLI SU DA NAĐU GENIJA I OTKRILI SEKSUALNI ZLOČIN. Devojka je bila polugola i mokra do kože. Noge su joj bile izgrebane i isečene. Imala je tragove nasilja po čitavom telu, koje je bilo toliko bledo da su dečaci pomislili da je mrtva. Kada su napipali neznatni puls na njenom vratu, pokrili su je jaknama, a Hans, stariji dečak, odjurio je na biciklu po pomoć. Prošlo je više od jednog sata kad se vratio s policijom.

Maštoviti feljton u listu *Berliner ilustrirte* opisao je muke Ernsta Vajzea, osmogodišnjeg deteta koje je ostalo samo u šumi

obavijenoj maglom s lepom ženom na samrti, glave pune priča o duhovima i zlim avetima, jedva se usuđujući da diše kako ga ne bi primetili. Dečak je kasnije tvrdio da je devojka progovorila pre nego što je ponovo utonula u nesvesno stanje, iako nije mogao da ponovi njene reči. Rekao je da ju je čak poljubio, misleći da će je to nekako održati u životu.

Pojedinosti o kasnijoj sudbini devojke objavljene su tek kasnije. Alma je našla najviše podataka u mesnim nedeljnim izdanjima, isečenim dvobojnim publikacijama punim crno-belih fotografija, onoj vrsti novina koju je čitao šofer njenog oca, Hans Piter, dok je čekao za volanom.

Policija nije bila sigurna šta bi trebalo da radi. Odvezli su nesvesnu ženu u stanicu prve pomoći u Kaputu, koja je bila opremljena samo ćebadima, zavojima i sredstvima za dezinfekciju, a zatim u sanatorijum u Potsdamu. Tamošnje osoblje bilo je neiskusno jer su njihovi pacijenti uglavnom болоvali od tuberkuloze i bronhijalnih bolesti. Plašeći se hipotermije, potopili su devojku u kadu s vrućom vodom kako bi joj podigli temperaturu tela, što joj je možda samo pogoršalo stanje, po mišljenju lekara bolnice Šarite. Rekli su da je iznenadna toplota proširila sužene krvne sudove u njenim rukama i nogama. Hladna krv iz njenih udova vratila se u središnji deo tela i mozak i time im još snizila temperaturu. Ta krv mogla je da ima povećan nivo otrova i kiselina. Verovatno je acidoza izazvala komu.

Devojka je imala kratkotrajno grčenje. Osoblje je sprečilo da proguta jezik. Onda su joj se zenice raširile i upala je u duboku nesvest. Budući da joj je puls postao slabiji, pozvali su sveštenika iz trpezarije zbog mogućnosti da je devojka katolikinja. Pročitao joj je poslednju molitvu. Konačno, oko dva ujutru, kada se pljusak prolomio nad gradom, pojavila su se kola hitne pomoći i odvezla je autoputem Avus u Berlin. Kada se konačno probudila, nije se sećala ničega. Nije znala čak ni kako se zove.

Narednog dana na brzinu je organizovana policijska pretraga. U šumama oko prestonice često su nicala šatorska naselja puna nezaposlenih ljudi i njihovih porodica – mali deo miliona nezaposlenih koji su lutali poput odbačenog ljudskog viška od jednog grada do drugog. Novine su nagađale da će se istina otkriti u jednoj takvoj „enklavi očaja“. Dok je štampa motrila, šesnaest policajaca bazalo je šumama oko Kaputa u potrazi za dokazima. *Berliner morgenpost* u utorak je objavio fotografiju ljudi u kabanicama kako pogrbljeni ili čučajući da ispituju tragove na zemlji pokrivenoj lišćem. Međutim, nisu našli šatorsko naselje niti dokaz da je ono ikada postojalo. S forenzičkog stanovišta nađeno je malo stvari: nekoliko delova poderane tkanine, ukošnice, čizma umrljana blatom koja je delovala novo. Takođe su otkrili natopljene ostatke letka s najavom predavanja u zgradi filharmonije. Predavanje je nosilo naziv *Sadašnje stanje kvantne teorije*. A glavni govornik bio je profesor Albert Ajnštajn.

Biblioteka se zatvarala u šest. Alma je izašla na Unter den Linden, zaklonivši oči od zalazećeg sunca. Padala je kiša dok je bila unutra. Kaldrma je bila tamna i klizava. Iz obližnjeg zvučnika čula se muzika; muški glasovi i marševi odjekivali su između čađavih carskih fasada.

Robert ju je čekao u novom dajmleru. Čim ju je ugledao dok je otvarao suvozačeva vrata, izašao je i osmehnuo se s nadom.

Studenti su ispred biblioteke gurali kolica puna knjiga do kamiona koji je čekao. Jedan je namignuo Almi dok je silazila stepenicama. Osmeh mu je bio beo poput trouglastog dela maramice koji je virio iz gornjeg džepa blejzera. Alma se namrštila kada je počeo da baca svoj tovar u kamion poput radnika koji utovaruje ugalj.

„Šta rade?“, pitala je.

„Izgleda kao da se zabavljaju“, odgovorio je Robert.

Stavio joj je ruku na rame. Izenadila ju je njegova briga za nju. On je uvek bio veseo, ali nikada nije mislila da je sposoban za pravu nežnost. Zbližili su se zato što su oboje bili podjednako zbunjeni nedavnim događajima i trudili se da objasne nestanak Martina Kirša.

Alma je ponovo videla knjige kada su prošli pored malog trga ispred opere. Bile su poređane u gomile visoke metar i po. Tada je shvatila: spaliće ih.